

Økonomi og videnskabelighed – en metodologisk kommentar

Lektor, cand.oecon. Finn Olesen, Handelshøjskole Syd, Esbjerg

1. Indledning

I 1987 skrev Boland den følgende statement, der omend denne er noget provokerende i sit indhold, dog formentlig alligevel ganske godt fanger de flestes syn på økonomer med en interesse i metodologi:

»For most of the last 200 years a primary symbol of intellectualism (especially among economists) was the ability to display a thorough understanding or proper methods of scientific investigation. Since World War II, however, it appears that any overt expression of interest in methodology is considered a clear sign of weak-mindedness or premature senility«, Boland (1987) p. 455.

At beskæftige sig med metodologiske aspekter af økonomisk teori er således, ifølge Boland, et videnskabeligt emneområde, der af kollegaer vurderes som et marginalt videnskabeligt interessefelt, der kun vækker en minimal interesse hos progressive yngre forskere. Allerede så tidligt som i 1936 havde Fritz Machlup beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvorfor så mange er skeptisk indstillet overfor netop det at arbejde med metodologiske problemstillinger. Han besvarer spørgsmålet ved at give en definition af det, som han ser som det grundlæggende problem i denne forbindelse. Nemlig skismaet mellem et ideal om en ærlig ment kritiksøgende åbenhed i det videnskabelige miljø versus virkelighedens praksis, hvor graden af åbenhed, ligesom et markant kritiskniveau ikke altid

hilses specielt varmt velkommen. Ej heller hvad angår den anvendte metodologi. Dette er et forhold, der formentlig også gør sig gældende i dag. Konkret skrev Machlup følgende:

»The antipathy to methodology ... originated ... when such discussions consisted mainly in advertising the writers« and maligning others' method. Everybody wanted to promote his method among his competitors and colleagues«, Machlup (1936) p. 39.

Omend metodologiske diskussioner altså således har et noget blakket ry, er disse dog næppe ganske overflødige selv inden for den økonomiske fagdisciplin. Alene eksistensen af de mange mere eller mindre indbyrdes forskellige forskningstraditioner – for nu at bruge en videnskabsteoretisk betegnelse, der er hentet fra Larry Laudans terminologi – betinger relevansen (og nødvendigheden) af dette. I den resterende del af dette papir skal der derfor fremdrages nogle forhold, der overordnet set, kunne anvendes i en metodologisk debat omhandlende de økonomiske problemstillinger. Selvsagt, jævnfør det ovenstående citat af Machlup, hersker der ikke nødvendigvis en enighed blandt fagøkonomer om relevansen af de her efterfølgende fremførte synspunkter endsige accept af deres indhold. Håbet er dog det, at de måske i det mindste kan bidrage til en fortsat erkendelsesmæssig debat omhandlende den økonomiske teori og de inden for denne anvendte metoder.

2. Et synspunkt fremført af Hicks

Som andre videnskabelige fagdiscipliner er også den økonomiske i høj grad præget af Karl Poppers forfatterskab. Hans videnskabs-teoretiske tankegang om falsifikationisme som det afgørende metodologiske princip har således haft betydning for den økonomiske teoris udvikling gennem tiderne. Formulering af testbare hypoteser – bestemmelse af en given teorirelations empiriske fundament – har for de fleste stået som et attraktivt ideal for den rationelle og progressive forskers teoretiske bestræbelser, omend det dog ikke altid har været muligt at realisere dette ideal fuldt ud i det faktisk gennemførte arbejde. Dermed har den økonomiske videnskab forsøgt at kopiere det traditionelle naturvidenskabelige forskningsmønster. Et af formålene hermed har været et ønske om at opnå en høj grad af videnskabelig troværdighed. Omend tilslutningen til denne opfattelse inden for den økonomiske videnskab har været omfattende, har dog også andre synspunkter været fremført i den metodologiske debat. En af de, der er mest markante i sin opfattelse, er her Keynes. Han argumenterer således for det standpunkt, at økonomi er en kvalitativ samfundsvidenskabelig disciplin, der ikke med held blot kan overtage den naturvidenskabelige approach. Inden for den økonomiske fagdisciplin må det kvantitative aspekt derfor nedtones, idet man i den økonomiske teori netop beskæftiger sig med aktuelle problemstillinger, der, ligesom de teorirelationer, der opstilles til at analysere dem, må og skal betragtes i en given unik historisk kontekst. Keynes mener således, at økonomi er en såkaldt *moral science*, der:

»... deals with introspection and with values ... it deals with motives, expectations, psychological uncertainties. One has to be constantly on guard against treating the material as constant and homogeneous«¹.

Også for eksempel Hicks er betænkelig ved at underkaste økonomi en for håndfast naturvidenskabelig vurdering. Som korrekt påpeget

af Blaug (1990), volder dette især Hicks problemer, hvis en given økonomisk teorirelation er i modstrid med de empiriske kendsgerninger. Med udgangspunkt i Poppers videnskabssteoretiske univers – og i overensstemmelse med den naturvidenskabelige metodologi – burde et sådant forhold bevirke, at den pågældende teorirelation enten med det samme blev forkastet eller alternativt i hvert tilfælde blev forsøgt justeret på basis af de indhøstede erfaringer. Ifølge Blaug burde Hicks derfor i denne forbindelse tale om *the falseness of the theory*, hvilket Hicks altså ikke gør. Han anvender i stedet for et mindre restriktive begreb. Konkret taler Hicks om *the weakness of the theory*². Men dermed er det fundamentale metodologiske problem ikke løst. Hvor svag skal nemlig en given teorirelation – eller et sæt af relationer, det vil sige en given teoridannelse – være, førend denne endegyldigt skal forkastes? Og, hvornår er »svagheden« kun af en sådan størrelsesorden, at en måske endda blot marginal justering af relationen er tilstrækkelig? Under alle omstændigheder må Hicks vel anerkende, at hensigten med den økonomiske teori er et forsøg på, om muligt, at få afdækket de sande strukturelle sammenhænge – eller alternativt fastlægge det kausale mønster – i økonomien, hvorefter relevante økonomiske problemer kan analyseres og forsøges løst eventuel ved fremsættelse af konkrete policy forslag. Er dette tilfældet, må de ovenstående spørgsmål nødvendigvis kunne besvares tilfredsstillende. Dette er et forhold, der blot yderligere forstærkes, såfremt det kræves, at økonomiske teorier tillige skal være realistiske i deres basale indhold og konkrete udformning. Også en vurdering af en given teorirelations grad af realisme kræver klare og entydige kriterier.

Måske på baggrund af, at Hicks synes at kunne tilslutte sig den metodologiske grundholdning, der, i lighed med Keynes, anerkender, at økonomiske hændelser er historisk set unikke fænomener³, fortolker han økonomi-

ske modeller bredt. Han betragter således disse som et art laboratorium, hvor forskellige ideer kan forsøges formuleret, diskuteret og testet⁴. Også denne opfattelse er helt i overensstemmelse med Keynes, hævder Hicks, og giver følgende Keynes-citat som bevis herfor:

»The theory of economics ... is a method rather than a doctrine, a technique of thinking, which helps its possessor to draw correct conclusions«, Hicks (1983) p. 375.

At såvel de økonomiske teorier som de problemer, teorierne forsøger at forholde sig til, bør ses i dette rette historiske lys, betinger, ifølge Blaug, at Hicks anlægger en relativistisk betragtning på den videnskabelige erkendelsesproces⁵. En given økonomisk teori kan således kun karakteriseres som en sand eller en falsk teori vurderet på baggrund af de faktiske historiske forhold, der var gældende på det tidspunkt, hvor teorien blev fremsat. Dermed nedtones naturligvis behovet for en skarp og præcis falsifikation. For dog at kunne undgå, at *anything goes* bør man være i stand til at opstille nogle retningslinier efter hvilke, det kan afgøres, hvilken af de måske mange forskellige og indbyrdes konkurrerende teorier, der kan betegnes som den bedste givet den konkrete historiske kontekst. Disse retningslinier kommer Hicks dog ikke nærmere ind på. Dermed har påny det uløste fundamentale metodologiske problem i Hicks argumentation vist sin tilstedeværelse.

3. Om kausalitetsbestemmelse i samfundsvidenskaberne

Som et centralt og et afgørende tema for de naturvidenskabelige fagdiscipliner står ønsket om så præcist og så entydigt som muligt at få beskrevet og fastlagt de forskellige lovmæssigheder, der måtte herske inden for det pågældende fagområde. Også de økonomiske teorier forfølger et sådant formål. Inden for det økonomiske fagområde forsøger vi således blandt andet at få afdækket de kausalitetsmønstre, der måtte være gældende i det øko-

nomiske system. Kausalitetsbestemmelse er altså et tema, der indtager en central placering i alle fagdiscipliner, uanset om disse er af en naturvidenskabelig karakter eller ej.

Omend en given kausalitetsbestemmelse altid må være teoretisk betinget⁶, behøver fastlæggelsen af kausalitetsmønstrene dog ikke at være ens inden for natur- og samfundsvidenskaberne. Tværtimod er denne bestemmelse snarere fagdisciplinær bestemt. Således har for eksempel Hayek gjort sig til talsmand for den opfattelse, at fænomener fra samfundsvidenskaberne ofte er betinget af – skal forklares på baggrund af – væsentligt flere faktorer end, hvad der generelt gør sig gældende for de naturvidenskabelige fænomeners vedkommende⁷. Dette besværliggør naturligvis, som påpeget af Addison et al. (1984), generelt kausalitetsbestemmelsen inden for samfundsvidenskaberne. Det får dermed også konsekvenser for den økonomiske videnskab. Måske er det nok muligt inden for samfundsvidenskaberne at finde frem til flere af de betydende kvalitative variable, men at bestemme også deres kvantitative styrke er betydelig mere vanskeligt måske endda egentligt umuligt. Det burde derfor, ifølge Addison et al., være ganske uden betydning, når man som regel kan konstatere:

»... the failure of the social sciences, including economics, to measure up to the quantitative exactness and explanatory and predictive precision of physics«, Addison et al. (1984) p. 10.

Hvorvidt Hicks er fuldt ud i overensstemmelse med de her refererede holdninger, kan man naturligvis altid diskutere. En egentlig afklaring af problemstillingen kræver et mere tilbundsående studie af Hicks metodologisk prægede forfatterskab. Indiskutabelt synes det dog at være, at Hicks (1983) i sin argumentation synes at have øje for de specielle aspekter, som blandt andre Addison et al. hævder, generelt kendetegner de samfundsvidenskabelige fagdiscipliner.

4. Positivism versus anti-positivism

I Beed(1991) forsøges det fastlagt, hvad der kendetegner såvel den oprindelige rene positivistiske tankegang som en mere radikal anti-positivistisk metodologisk grundopfattelse.

Som det vil være bekendt, har positivismen på afgørende måde været med til at præge mangan en holdning til, hvad videnskab er (eller burde være). Opfattelsen er her traditionelt den, at videnskabelig viden erhverves gennem en fortløbende akkumulation af observerede facts, der efterfølgende, om muligt, resulterer i en formulering af deskriptive udsagn eller lovmæssigheder. Ifølge Beed bygger den rene positivistiske metodologi på blandt andet de følgende tre centrale udsagn⁸. For det første forudsættes det, at der eksisterer en *universiel* videnskabelig metode. For det andet skal ethvert teoriudsagn kunne formuleres på en *matematisk logisk* måde. Mens det endelig for det tredje bør sikres, at *normative* vurderinger af enhver art ikke bør påvirke hverken data-indsamlingen, specificationen af de enkelte teorirelationer eller selve verifikationsproceduren.

Den noget restriktive fortolkning og historisk set gammeldags version af positivismen, som Beed præsenterer, var oprindelig udformet som en tiltænkt anvendelig metodologisk approach til brug for naturvidenskaberne. Med et sådant absolutistisk metodologisk udgangspunkt var der således ikke længere plads til hverken metafysiske overvejelser eller religiøse forestillinger. Spekulationer af denne karakter kunne nu kun betragtes som videnskabeligt nonsens, idet ingen af disse aspekter kunne gøres til genstand for kontrollerede eksperimenter. Set på baggrund af de historiske erfaringer, hvor netop såvel metafysiske overvejelser som religiøse forestillinger tidligere havde haft en til tider afgørende indflydelse på opfattelsen af, hvad der var den korrekte videnskabelig erkendelse, var rationalismens totale sejr måske ikke så over-

raskende endda. Som tiden gik, viste også positivismen – i Beeds strenge fortolkning af begrebet – sig dog for restriktiv, hvorfor tendenser til et metodologisk oprør begyndte at manifestere sig inden for naturvidenskaberne. Med Karl Poppers indtog på den videnskabsteoretiske scene kunne den ophobede spænding for alvor komme til udtryk.

Med Popper blev falsifikationsprincippet *det* centrale element i den nye metodologiske opfattelse. Al videnskabelig aktivitet har dermed til formål at opstille testbare udsagn der gennem en fortløbende forkastelsesproces til stadighed gøres dels mere specifik dels mere detaljeret i deres konkrete udformning. Omend Popper for mange fremstår som en repræsentant for en rationalistisk og absolut orienteret videnskabsteoretisk opfattelse, er han dog mere nuanceret end som så i sin opfattelse. Således tillader han også de metafysiske aspekter at spille en rolle for eksempel som en inspirationskilde, der kan påvirke forskeren i hans valg af forskningstema og konkrete angrebsvinkel.

Med udgangspunkt i Poppers forfatterskab har flere forsøgt at frembringe videnskabsteorier med en mere synlig relativistisk sandhedsopfattelse. Disse bidrag falder inden for en genre, der hos Beed benævnes for anti-positivisme⁹. Størst gennemslagskraft har her Thomas Kuhns paradigmatheori uden tvivl haft. Ifølge Beed er det essentielle ved det relativistiske standpunkt, at:

»In anti-positivism ... the findings of science become soft, subjective, problematic, fuzzy, probabilistic, partial, value-laden, uncertain, time- and place-specific, and perhaps even culturally specific. Scientific truth is conditional and rests on a normative metaphysical basis ... in the relativist view, scientific discoveries stand a high chance of being overturned in the future«, Beed(1991) p. 471.

Giver citatet en korrekt karakteristik af indholdet i anti-positivismen synes det ikke

vanskeligt at forstå, hvorfor netop metodologiske retningslinier udformet med udgangspunkt i denne opfattelse har haft interesse for navnlig samfundsvidenskaberne. Således har de relativistiske synspunkter også præget den metodologiske debat inden for den økonomiske fagdisciplin. For eksempel hævder Blaug i sit klassiske værk, at falsifikationsprincippet betinger, at økonomiske teorier optimalt set burde kunne frembringe relevante testbare forudsigelser. Er der overensstemmelse mellem en given teoris forudsigelser og den efterfølgende faktiske historiske udvikling, har teorien dermed bevist sin berettigelse. Men kan dette lade sig gøre i praksis? Økonomi er jo en samfundsvidenskabelig fagdisciplin, der beskæftiger sig med *kvalitative* aspekter og problemstillinger. En ren kvantitativ vurdering af økonomiske udsagn og forudsigelser er derfor ikke brugbar til alene at afgøre den økonomiske fagdisciplins videnskabelige status. Hertil kræves der inddragelse af andre kriterier med et mere eksplicit udtrykt normativt værdigrundlag¹⁰. Inden for samfundsvidenskaberne er det derfor generelt vanskeligt:

»... to point to many theories whose universal truth has been established. The history of the human sciences is replete with theories whose predictive success in explaining, controlling, or changing the world has turned out in the long run to be minimal«, Beed (1991) p. 488.

Vurderet alene på baggrund af falsifikationismen er samfundsvidenskabernes videnskabelige image altså af en noget tvivlsom karakter. Men dermed bliver ikke nødvendigvis hverken økonomi eller de andre samfundsvidenskabelige fagdiscipliner uinteressante at beskæftige sig med videnskabeligt. Kvalitative aspekter vil til stadighed være væsentlige determinanter til samfundsudviklingen. Også selvfølgelig, hvad angår fænomener, der alene har betydning for den økonomiske sfære af samfundslivet.

Noter

1. Citatet er her hentet fra Olesen (1991) p. 135.
2. Herom skriver Hicks (1983) p. 371 følgende: »Once it is accepted that economic theories ... can offer no more than weak explanations ... it becomes clear that they cannot be verified (or »falsified«) by confrontation with fact«.
3. Hicks (1983), p. 372, skriver her: »An economic time-series is a sequence of observations of a historical process, each item having its own distinct individuality«.
4. Eller som Blaug (1990), pp. 108-09, kritisk har formuleret det: »Economics, Hicks is telling us, is a game, a discipline game played according to certain formal rules – logical consistency, simplicity, elegance, and generality – but still a game, and truth does not come into it«. Videre skriver Blaug p. 111, at økonomi dermed er »a form of applied logic without any empirical content«. Dette er en opfattelse af økonomi som fagdisciplin betragtet, der synes at være i overensstemmelse med Machlup (1936). Han skriver således p. 45: »The statements of »pure economic theory« are the statements which assume the most general and anonymous types of behaviour. They allow us ... to proceed in the economic analysis without restating and reiterating the assumptions again and again«.
5. Som altid indeholder denne relativistiske betragtningsmåde også elementer af en mere absolut karakter. Dette er ligeledes erkendt af Blaug. Han skriver således p. 116 konkluderende følgende om Hicks og hans metodologiske opfattelse: »What Hicks says is that economic theories cannot be tested for their truth value, and yet he does not ... appear to deny, that economic theories have truth value: they are not merely conventional instruments for organizing our background knowledge but genuine causal explanations of what does happen and why it so happens«.
6. Til eksempel skriver Addison et al. (1984) pp. 4-5: »... that judgments of causation imply the existence of some fairly well articulated theory of how the events under study are related together. If this were not the case, causality and coincidence could not be separated in our knowledge«.
7. Denne opfattelse hos Hayek synes således at

være sammenfaldende med Keynes' synspunkt. I hvert tilfælde ville Keynes næppe have besvær med at tilslutte sig den følgende udtalelse, hentet fra Addison et al (1984) p. 10, der sammenfattende Hayeks holdning lyder: »... in the social sciences we are dealing with phenomena that belong to a different category of existence from that of the phenomena studied by the physical sciences«. At Keynes og Hayek måske på mange punkter havde en grundlæggende ensartet filosofisk opfattelse, er forsøgt sandsynliggjort af Steele (1993), jævnfør p. 90, hvor det hedder: »Hayek and Keynes were as close in their perceptions of human ignorance and frailty, and of their consequences, as they have been set apart by their respective approaches to economic policy«. For en anderledes vurdering af dette forhold, kan der for eksempel henvises til Foss (1994), der argumenterer for det standpunkt, at der tværtimod eksisterer dybe politisk-filosofiske forskelle mellem netop Keynes og Hayek.

8. Se Beed (1991), der, pp. 462-63, opregner i alt ni kendetegn, der beskriver det essentielle ved positivismen.
9. I Beed (1991), pp. 470-71, opstilles i alt ti kendetegn, der skal karakterisere det væsentlige ved den anti-positivistiske metodologi.
10. At også de kvantitative kriterier indeholder et subjektivt og normativt element er for eksempel fremhævet af Leamer (1983).

Referencer

- Addison, J.T., Burton, J. & Torrance, T.S. (1984): »Causation, Social Science and Sir John Hicks«, Oxford Economic Papers 1984, pp. 1-11.
- Beed, Clive (1991): »Philosophy of science and contemporary economics: an overview«, Journal of Post Keynesian Economics 1991, pp. 459-494.
- Blaug, Mark (1990): »John Hicks and the methodology of economics« fra bogen »Economic Theories, True or False? Essays in the History and Methodology of Economics«, Edward Elgar 1990, pp. 107-118.
- Blaug, Mark (1994): »The Methodology of Economics. Or how economists explain«, Cambridge University Press 1994.
- Boland, Lawrence (1987): »Methodology«, The New Palgrave: A Dictionary of Economics, London 1987, pp. 455-458.
- Foss, Nicolai Juul (1994): »Keynes og Hayek i et historisk perspektiv«, Samfundsøkonomen 1994:6, pp. 43-47.
- Hicks, John (1983): »A Discipline not a Science« fra bogen »Classics and Moderns. Collected Essays on Economic Theory. Vol. III«, Basil Blackwell 1983, pp. 365-376.
- Leamer, Edward E. (1983): »Let's Take the Con Out of Econometrics«, The American Economic Review 1983, pp. 31-43.
- Machlup, Fritz (1936): »Why Bother with Methodology?«, Economica 1936, pp. 39-45.
- Olesen, Finn (1991): »Keynes' kritik af »Tinbergens Metode« fra bogen »Model og virkelighed – træk af debatten om de økonomiske modeller«, redigeret af Jesper Jespersen, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1991, pp. 133-37.
- Salanti, Andrea (1994): »Popper, Lakatos and economics: are we begging the questions?« fra bogen »Perspectives on the History of Economic Thought. Vol. X. Method, Competition, Conflict and Measurement in the Twentieth Century«, edited by Karen I. Vaughn, Edward Elgar 1994, pp. 19-31.
- Steele, G.R. (1993): »Philosophical perceptions and the precepts of political economy: Friedrich Hayek and John Maynard Keynes«, Scottish Journal of Political Economy 1993, pp. 88-103.